

14. Сміт Е. Національна ідентичність / Е. Сміт ; [пер. з англ. П. Тарашук]. – К. : Основи, 1994. – 225 с.
15. Степико М. Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи (філософсько-методологічний аналіз) / М. Степико. – К. : Знання, 1998. – С. 115–116.
16. Світова та вітчизняна етнодержавницька думка: в особах / за ред. Ю. Римаренка. – Київ ; Донецьк : [б. в.], 1997. – 319 с.
17. Шкляр Л. Є. Національні меншини в політико-правовому просторі України: проблеми культурної самоорганізації та розвитку / Л. Є. Шкляр // Національна інтеграція в полікультурному суспільстві: український досвід 1991–2000 років : [збірник] / за ред. І. Ф. Кураса, О. М. Майбороди. – К. : Ін-т політ. та етнонац. дослідж. НАН України, 2002. – 374 с.

Стаття надійшла до редколегії
08.10.2012 р.

УДК 929:32(477)+321.1

І. Я. Вдовичин – доктор політичних наук, професор
кафедри держави і права Львівської комерційної академії

Свобода і охлократія (відповіді В. Липинського на виклики сучасної цивілізаційної кризи)

*Роботу виконано на кафедрі теорії держави і права
ЛКА*

Проаналізовано концептуальні підходи В. Липинського до свободи та утопічних соціальних проєктів. Окреслено роль духовно-культурних традицій в процесі реалізації свободи людини. Розкрито значення ціннісного складника людського буття для забезпечення надійного функціонування суспільства в минулому та сьогодні.

Ключові слова: В. Липинський, свобода, охлократія, цінності, утопія.

Вдовичин І. Я. Свобода и охлократия (ответы В. Липинского на вызовы современного цивилизационного кризиса). Проанализированы концептуальные подходы В. Липинского к свободе и утопическим социальным проектам. Определена роль духовно-культурных традиций в процессе реализации свободы человека. Раскрыто значение ценностной составляющей человеческого бытия для гарантирования надежного функционирования общества в прошлом и современности.

Ключевые слова: В. Липинский, свобода, охлократия, ценности, утопия.

Vdowychyn I. Ya. Freedom and Ochlocracy (Answers of V. Lypynskyy on Challenges of Modern Civilization Crises). In the article conceptual approaches of V. Lypynskyy to freedom and utopian social projects are analysed. There is role of clerical and cultural traditions in the process of realization of human freedom described. There is importance of valuable component of human existence for guarantee of effective functioning of society in the past and in the future disclosed.

Key words: V. Lypynskyy, freedom, ochlocracy, values, utopia.

Постановка наукової проблеми та її значення. Аналіз досліджень із цієї проблеми. В. Липинський – одна із центральних постатей інтелектуального життя українського суспільства міжвоєнного періоду. Він спонукав до переосмислення багатьох уже усталених підходів, політичних подій та інтелектуальних процесів, що не тільки визначали наше минуле, а й зберігають вплив на майбутнє. Тому цілком закономірною є постійна увага до його наукової та публіцистичної спадщини. Л. Білас, В. Босий, В. Бурдяк, Ю. Вільчинський, К. Галушко, С. Гелей, Я. Дашкевич, І. Лисяк-Рудницький, Т. Осташко, С. Приходько, Д. Чижевський, О. Шморгун та багато інші вчених досліджували ті аспекти творчості В. Липинського, які збігалися з їхніми науковими інтересами. Та фактично поза увагою дослідників залишилася проблема свободи в його творчості чи пояснюється в межах традиції, яка намагається виправдати «антидемократизм» В. Липинського певними історичними особливостями епохи. Насправді його ідеї не лише співвідносяться з розумінням свободи такими мислителями, як Д. Лок, Ш. Л. Монтеск'є, А. де Токвіль, Д. С. Міль, Ф. А. Гаєк, а й набувають нової актуальності в

умовах сучасних складних духовно-культурних і соціально-економічних трансформацій, що охопили увесь світ.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Загрозово-трагічний відтінок змінам надає радикальний розрив із традицією. Не вперше в історії людської цивілізації та чи не вперше реальністю стає можливість руйнування усталеної не тільки культурно-цивілізаційної, а й фізичної буттєвості людини. Небезпеки технологічних катастроф, якими нас постійно лякають, є очевидними, та передовсім як наслідок дегуманізуючої еволюції самої людини. Людська цивілізація розпочала своє формування з того моменту, коли людина зуміла стримати свої інстинкти, упокорила власні рефлекторні потяги до уникнення труднощів і зробила через «не можу» й «не хочу». Отож сучасні концепції свободи, які звільняють людину від усіх табу і самообмежень, є шляхом зворотним, до тваринізації людини.

Декларативні заклики до безмежної свободи людини ігнорують класичну думку Арістотеля: «Хто не здатен до об'єднання або, вважає себе особою самодостатньою, не відчуває потреби ні в чому, не становить собою частини держави, – той є або тварина, або божество» [3, 17].

Формування ідентичності людини (духовної, культурної, етнічної, статевої) сприяє свободі, є одним із фундаментальних складників свободи людини: неокреслене, неозначене не може претендувати на свободу за визначенням, оскільки не знає, від чого прагне звільнитися, і що прагне здобути. Це є фундаментальним сенсом буття. Ще Августин Аврелій наголосив: «Бо там, де немає ні форми, ні ладу, нічого не приходить, нічого не проминає» [1, 278].

Також Арістотель окреслив інституційну небезпеку для свободи, коли, апелюючи до максимальної свободи людини, наголошуючи на її цілком слухному праві приймати рішення, перетворюють громадян в охлос (натовп), бо в тиранів в першу чергу перетворюються демагоги: «А ще демагоги, притягаючи до суду посадових осіб, наголошують на тому, нібито судити їх повинен народ(демос). Останній охоче вислуховує їхні пропозиції, через що роль державних інституцій зводиться нанівець» [3, 107]. І, отже, декларативно максимально «вільний» громадянин у будь-який момент може виявитися беззахисним перед лицем емоційної стихії, нерідко вміло підігрітої. Свобода вимагає відповідальності. Вона можлива, коли громадянин має інституційно закріплені, за певною процедурою, право на владні повноваження, і він цих прав і свобод не може позбавитись, прагне нести тягар відповідальності свободи. К. Поппер зазначив: «Нас створила природа, і створюючи, наділила владою змінювати світ, передбачати і планувати майбутнє. Ухвалювати далекосяжні рішення, за які ми несемо моральну відповідальність. Таки відповідальність, бо рішення потрапляють у світ природи тільки з нами» [13, 77]. А щодо політичної сфери, то виглядає, що інший підхід є просто тупиковий, бо поза прийняттям індивідом рішень він і не може існувати. Ті політичні доктрини, які безпосередньо чи опосередковано заперечують свободу особи, неминуче забезпечують деградацію спільноти, що вимушено чи добровільно взяла їх собі як підставові. Чим складнішою є економічна, соціальна, духовна структура суспільства, тим більш швидшими й більш руйнівними будуть наслідки обмеження свободи та заперечення права індивіда самостійно приймати відповідальне рішення. І в той же час основна загроза сьогодні для свободи йде не від прямолінійних диктатур, хоча і їх слід остерігатися, а від інтелектуальних практик, що декларують захист свободи, заперечують найочевиднішу умову існування свободи – духовний вимір людини, у якому центральне місце належить свідомій спроможності нести «закон у собі», як мораль і дію.

В. Липинський наголошує, що вся людська цивілізація і вся людська культура зародилась і розвивалась по лінії боротьби зі злом, по лінії боротьби з гріхом людства – його лінивством та інертністю – по лінії найбільшого опору. Не по лінії сходження донизу – до «щасливого» у своїм «природнім життю» мавп'ячого чи напівмавп'ячого племені, а навпаки – по лінії аристократичного прометеїзму, по лінії тяжкого походу на вершини, по лінії більшої любові й більшого наближення до Бога – відбувався досі весь розвиток людства. У цьому тяжкому поході людство мусило докласти велике матеріальне зусилля: винайти і створити собі на допомогу машини. Тому він наголошує: «А щоб сотворити ці машини, щоб скріпити свій фізичний організм, воно мусило поставити серед собою ідеї-образи кращого громадського життя, сотворити по цим образам вищі форми цього життя і вищу громадську мораль, воно мусило скріпити свій дух, витворити собі силу духовну, моральну» [8, 197–198].

На думку В. Потульніцького, у В. Липинського розв'язання проблеми політичного прогресу чи регресу залежить насамперед від творчих якостей еліти. Еліта може бути демократичною, класократичною й охлократичною, і такого ж характеру набуває та держава або народ, де ця еліта приходить

до влади. Тут взаємовідносини будуються або на гармонійній співпраці еліти з масою (класократія), або на підіграванні й пошуках спільного альянсу з анархічними, руїницькими інстинктами маси (демократія), або ж на насильницькому пануванні над масою (охлократія) [14, 82]. Формування аристократичного духу є підставою для свободи, а не для її заперечення. Завдання полягає в постійному розширенні кола людей, перейнятих таким духом.

Пояснюючи логіку своєї градації, В. Липинський писав: «Які форми не придумували б і не творили люде для свого громадського життя, всі вони зводилися і зводяться до цих трьох тільки основних типів» [8, 193].

Охлократія, за В. Липинським, означає панування «войовників-непродуцентів» із повним придуманням свободи та самодіяльності громадянства. За такого політичного устрою не існує легальної опозиції, а громадянство перетворене на пасивну, аморфну юрбу. В. Липинський абсолютно справедливо вважав, що охлократія – це не панування юрби, а панування над юрбою. Господарське життя охлократичного суспільства завжди бюрократизоване і тою чи іншою мірою одержавлене. В. Липинський трактує охлократію як такий суспільно-політичний лад, за якого активна меншість твориться через організацію різнокласових елементів в одній верстві, котра необмежено панує над даним громадянством, наприклад: царська бюрократія, комуністична партія, фашистська партія, пілсудчики і т. ін. Охлократичний лад, який тримається на насильстві та примусі, розкладає саму спроможність людини до самодіяльності, тому В. Липинський робить висновок: «Більшовики, які сотворили найбільше абсолютистичну в теперішніх часах державну владу, оперли сю владу на інертності “народній” і знищили в підлеглий їм країні всякий поступ: всякий рух вперед у відношенню до того, що дозволено диктаторською владою, дрібнесенької в порівнянні з народними масами, комуністичної партії. Однак вони можуть бути певні, що проти них за це знищення поступу не підійметься ніяка народна революція. Не підійметься доти, доки одна частина пануючих більшовиків не збунтується проти другої і не почне вимагати свободи, “конституції”» [8, 391]. Така прозорливість засвідчує те, що В. Липинський – небуденний мислитель, який необмежений сьогоденною актуальністю. Він тверезо усвідомлював, що є домінуючим спонукальним мотивом діяльності і соціальної групи, і окремих персоналій. Звертаючись до моральних чеснот, він знав, що переважна більшість дій індивіда зумовлена егоїстичними мотивами. Завдання полягає в їх детермінації конструктивним результатом і дозволеними методами діяльності, здатними егоїстичні мотиви перетворити в соціально необхідні наслідки.

В. Липинський однозначно заперечує обмеження свободи, оперте лише на зовнішнє щодо людини насильство, спрямовував свої зусилля на формування в людській душі та свідомості несприйняття рабської моралі, обстоював прагнення захищати свою свободу і права. Він чітко протиставляв себе тоталітарним та авторитарним режимам, які опанували українські землі й відважився стати на інтелектуальну та політичну боротьбу, майже безнадійну, через колосальну неспівмірність сил, та своєю творчістю навів приклад сили людини, її можливості протистояти нівелюванню, зберегти критично необхідну самостійність думання.

Від здатності змусити себе до постійного творчого напруження залежить безпосередньо й соціально-економічний стан, у якому нація перебуває. «Коли ми бачимо кругом себе факт, – писав В. Липинський, – що єсть нації пануючі і єсть нації поневолені – єсть нації експортуючі людську творчість і нації імпортуючі цю творчість – мусимо одночасно помітити інший факт, що громадська мораль і громадська організованість перших вища від громадської моралі і громадської організованості других. Без пориву до творення власної вищої техніки матеріального життя, що йде поруч з поривом до творення вищих форм громадської моралі і вищих форм організованості громадського життя, нації поневолені не визволяються ніколи з-під матеріальної і моральної переваги націй пануючих...» [8, 198].

В. Липинський стисло викладає аргументи на користь свободи людини як основного чинника матеріального, політичного, духовно-культурного поступу. Свободу людини він трактує не як абсолют, не як звільнення від будь-яких обмежень, а як подолання внутрішнього й зовнішнього варварства насамперед через особисту духовну працю людини. Зовнішні інститути (політичні та правові) лише фіксують духовні порухи й не урухомлюють дійсність. Урухомлює інститути внутрішній світ людини, він визначає, у якому напрямі їх застосувати. К. Мангайм теж привертав увагу до цієї проблеми: «Кожне реальне рішення (наприклад, оцінка інших людей чи висновок про

те, як повинно бути організоване суспільство) включає в себе судження про добро і зло, про сенс життя і розуму» [10, 36–37].

Застерігаючи від нехтування ціннісною складовою людського буття та не менш небезпечним захоплення – відмовою звертати увагу на емпіричну реальність, В. Липинський цілком обґрунтовано виокремив два основні типи утопій, найшкідливіших у політичній практиці: «Перша: що людську природу з її стихійним нахилом до нерівності, до поширення, до влади, до імперіялізму, до руху, до свободи – можна зовсім “для добра людськості” при допомозі розуму і свідомої волі обмежити, переробити, урівняти і вовків в ягнят перемінити. Друга: що “для добра людськості” треба власне “повернути до природи”, дати людям повну свободу і увільнити від всяких “політичних та релігійних кайданів” заложені в людській природі чуття, нахили та інстинкти...» [8, 373]. Як бачимо, В. Липинський застерігає від тоталітарних (охлократичних) утопій, що для свого утвердження покликаються на крайнощі, введені в абсолют – доведену до ірраціональності віру в спроможність людини до раціонального конструювання дійсності, і заперечення людської цивілізації, як наруги над свободою людиною. У свою чергу, В. Липинський вважає, що така свобода скоріше зруйнує людську природу як реалізацію еволюції людського духу і віддасть перевагу варварським нахилам, грубій силі й хаосу, який буде впорядковуватися цією ж силою, керованою винятково емоційним уподобанням домінуючого в цю мить одинака чи певної групи.

Суспільство, що перебувало в умовах втілюваної тоталітарної (охлократичної) утопії (навіть після її структурно-організаційного краху) в значній більшості вже не прагне до звільнення як набуття відповідальності, а, скоріше, до звільнення як гарантованого майбутнього, всупереч усієї попередньої культурній та історичній традиції.

На небезпеках спроб звільненими людиною від складнощів буття через утопію (а намагання формування сьогодні політкоректного, толерантного, позбавленого знань про зло і добро суспільства і є оновленим прикладом «1984» Д. Орвела), постійно наголошувала європейська думка, ворожа руйнуванню людської індивідуальності. Вона застерігала від сподівань витворити досконале суспільство відповідно до інтелектуального проекту й захищала варіант поступу, коли зміни є втілення різноманітності людського пошуку, спроб, помилок, успіхів і знову пошуку. Якщо представники абсолютизованої раціоналістичної традиції вважають, що людина за своїм походженням наділена інтелектуальними й моральними ознаками, які дали їй можливість свідомо творити цивілізацію, то представники більш поміркованого напрямку переконують, що цивілізація була продуктом акумульованих, важких зусиль, наслідком випробувань і помилок; що вона – сума досвіду, який частково передавався від покоління до покоління як очевидні знання, і тому, на думку Ф. Гаєка, «для більшого поширення цивілізація втілювалася у засобах та інституціях, які довели свою вищість, в інституціях, значення яких неможливо виявити шляхом аналізу, але які і без того слугуватимуть цілям людства» [6, 66].

Д. С. Міль, один зі представників тієї течії інтелектуальної думки, що протистояла раціоналістичним спробам удосконалювати життя, звільняти його від конфліктів і наповнювати гармонією, застерігав: «Але зло криється в тому, що суспільна свідомість навряд чи визнає, що особистій спонтанності внутрішньо притаманна якась цінність або що вона сама по собі заслуговує на якусь особливу увагу» [11, 67]. На практиці інструментарій (соціальний, економічний, політичний) покликаний здолати небезпеки людського буття, спираючись на загальний контроль за виробництвом, для подолання криз, і таким шляхом гарантувати свободу особі, скоріше створює ще більш зручні можливості для її руйнування, унеможливаючи вибір, тобто саму свободу. І як практичний підсумок захоплення «прогресистською» риторикою, відомий історик Д. Норман, аналізуючи наслідки більшовицького соціального експерименту зауважує: «Адже зігнано не саму аристократію, а все населення, всі соціальні класи. Радянський бич зруйнував не тільки привілеї, а й століття культурного розвитку» [7, 1075].

Очевидним є те, що без певного примусу людське суспільство в історично реально передбачуваний перспективі обійтись не зможе. Де ж та міра, яка дасть змогу людині захистити свою свободу від впадання у крайнощі, що сходяться – анархізм і тоталітаризм (охлократію). Визначальним гарантом свободи в протистоянні з цими загрозами виступають не політичні інститути, без яких неможливо обійтись, а культура, яка є сутнісним елементом, що визначає зміст і якість людської діяльності. Бо культура чи не єдине поняття, стосовно якого можна визначитись при виборі параметрів не зовнішнього поступу людства, а олюднення людини. Культура – це «штучна» природа людства, яка

забезпечує його відокремленість від природи й водночас органічний зв'язок із нею, з усім Всесвітом. Негатив не може бути культурою, він переходить в антикультуру, в той час як «демократія» чи «права людини» можуть бути використані в надзвичайно широкому світоглядному спектрі, з принципово протилежних позицій – у тому числі як теоретичне і фактичне заперечення свободи і прав людини. У сучасних умовах, коли в масовій свідомості небезпечно посилюються, з претензією на втілення права і свободу людини, ідеї-заклики до відмови від усіх уже усталених означень людини – зовнішнього вигляду, внутрішнього світу, слід нагадати застереження-характеристики тоталітарного суспільства, висловлені Х. Арент: «Послідовне вилучення особистих переконань з мотивів дії стало засвідченим фактом в радянській Росії та країнах-сателітах. Метою тоталітарного виховання завжди було не прищеплювання переконань, а позбавлення здатності набувати їх взагалі» [2, 521]. І ще одне попередження: «У тоталітарних режимах турбує... знекорінення й нехтування національними інтересами, а не націоналізм» [2, 468]. Обидва тоталітарні (охлократичні) режими (сталінський і гітлерівський) були антинаціональні, збудовані на ідеї універсальності, абсолютного панування над світом, запереченні існуванні іншості. Сучасне комфортне життя, орієнтоване на споживання, породжує подібну загрозу для свободи людини, застосовуючи замість репресій ілюзію незупинного матеріального достатку.

До заслуг В. Липинського належить розуміння ваги цієї проблеми. Він послідовно наголошував на безпосередній кореляції державного й національного буття (тобто творення духовно-культурного виміру), що виводить буття людини за межі виняткового забезпечення тілесного існування. Охлократичні спроби перекреслити такий зв'язок, а отже ліквідувати єдність матеріальних і ціннісних підстави свободи, систематично впроваджені у свідомість сучасної людини через руйнування вкоріненості людини в певну духовно-культурну традицію і політичну відповідальність (громадянство), вже набувають рис, характерних для тоталітарного суспільства (здійсненої утопії). Про руйнівний характер творення надлишкового різнотлумачення всіх складників людського буття попереджав і К. Мангайм: «надмірна кількість протилежних джерел творення сенсу стосовно одного й того ж об'єкта в одному й тому ж суспільстві тягне за собою в кінці-кінців розпад будь-якої системи сенсів» [10, 40].

В. Липинський визнає спроможність утопії до самостійного життя поза опертям на реальність. Її небезпеки не можуть бути подолані словесними силогізмами, логічними аргументами, особливо коли сучасна доктрина утопії (охлократії) постачає аргументи для самовиправдання тим, хто прагне швидко отримати особистий вищий матеріальний статус, без належних особистих зусиль – праці та громадянської позиції. Для чого докладати тривалих зусиль, удосконалюючи власну країну, співвітчизників, як це робили Гарібальді, Масарик, М. Ганді, І. Франко, якщо можна, відмовившись від значної частки власного «Я», набути більш комфортні умови існування. Отже, суверенна держава з усталеною історичною, культурною традицією є надійним інструментом захисту від утопії (охлократії), у яких не може існувати національної свідомості й відповідної культури. Натомість не має ні національності, ні традиції. В. Липинський зазначає: «Утопію не можна ніколи словесними теоріями помирити з дійсністю. Нація, чи “національна меншість”, щоб бути нацією, мусить сотворити собі свою власну державу, або загинути. Отже, відкидаючи схолястичне одділення нації від держави – початок нації розглядатиму як початок власної окремої державної організації активних елементів серед даної пасивної маси на даній, зайнятій цією масою, території» [8, 211].

Сучасні наполегливі й цілеспрямовані інтелектуальні та практичні зусилля спрямовані на знищення такої єдності є руйнуванням найнадійнішого фундаменту свободи – духовно-культурного і ціннісного виміру. Опертя винятково на силу (а матеріальний ресурс чи право без цінностей – груба сила), є шлях до тоталітаризму з політкоректним обличчям. Ще Е. Берк попереджав, що інтелект завжди обмежений у своїх уявленнях про смисл і цілі соціального прогресу, у визначенні масштабів творчо-перетворювальної діяльності політиків. Він переконливо довів, що вищою за розум окремого індивіда є моральна традиція, що тільки за умови врахування її впливу на людей політики зможуть продуктивно регулювати суспільні процеси, керувати ними [4, 143–152]. У тому ж інтелектуальному річищі творив і В. Липинський: «Але, коли одна спільна віра в одного і того самого Бога і одна спільна громадська мораль серед нації гине; коли замість одного Бога з'являється множество, на вірі в людський розум опертих, раціоналістичних доктрин, і коли ледачі “багаті” та ледачі “бідні” хочуть кожний на свій спосіб обійти закон праці та колишню спільну віру замінити різнородним взаємним словесним обманством, то розвиток матеріальної і духовної культури такої нації припиняється. ...Така, сама себе поїдаюча нація мусить, розуміється, в боротьбі за існування згинати, підпавши

спочатку під владу своїх власних здеморалізованих руйників, а потім під владу зовнішніх чи внутрішніх варварів, які безпощадно і жорстоко своїми примітивними методами назад її до вічного закону праці заженуть» [8, 206].

Не усвідомила не лише значна частина сучасників В. Липинського трагічний зміст його попередження – «безпощадно і жорстоко своїми примітивними методами назад її до вічного закону праці заженуть», не усвідомлюють його й наші сучасники. Тривала свобода можлива через внутрішнє обмеження інстинктивних бажань, через внутрішню самодисципліну, здатну опанувати зовнішній світ речей. Інакше особа з суб'єкта перетворюється на об'єкт зовнішнього маніпулювання – чи то шляхом примітивного примусу, чи більше тонкого, а тому ефективнішого, психологічного втручання у свідомість особи, яка не виробила схильності до саморефлексії, самоаналізу, самодисципліни, внутрішнього опанування власних пожадань. Такий індивід, незважаючи на всі зовнішні атрибути, властиві розвинутій демократії, втрачає риси суб'єкта політичного процесу, оскільки він не набув рис внутрішньої сформованості, вважає безформовість природною, а тому легко приймає будь-яку надану йому зі сторони форму. Такий індивід нездатний до самореалізації потенційної свободи, незважаючи на всю зовнішню епатажність. Іспанський філософ Ортега-і-Гасет вважав, що сподівання на «мудрість мас» нічим не обґрунтовані й, скоріше, загрожують поступу, ніж його утвердженню. Водночас насправді сучасні цивілізація і культура є надзвичайно вразливі та крихкі. Він писав: «Проста людина, зустрівшись з таким технічно й суспільно досконалим світом, вірить, що його вивтворює природа, і ніколи не подумає про геніальні зусилля видатних одиниць, яким він завдячує своє існування. Ще менше вона признає думку, що далі існування цих досягнень залежить від певних нелегких людських чеснот, що їх найменший зник миттю завалив би всю величну споруду» [12, 47].

Напевно, не буде великим перебільшенням стверджувати, що сучасна українська нація (і народ, і його повідна верства) відповідає багатьом негативним характеристикам, що їх давав В. Липинський майже століття тому, і ці риси (відсутність внутрішньої дисципліни, самоорганізованості, витривалості) лише були підсилені в радянську епоху. «...Одні й другі байдужі до громадського ідеалізму, до жертв, до любові, до послуху і дисципліни, спекулюють на руйнуючих прикметах містицизму і при допомозі ріжних магічних практик та теорій або при допомозі хитрости, підступу, злодійств чи грубої кулачної сили, спираючись на них, намагаються в постійній зажерливій гризні поміж собою, позбавлені внутрішньої духовної і політичної єдності, задовольняти кожний на свій спосіб свої примітивні і варварські матеріальні апетити» [9, 28]. Вражальна точність характеристики стану моральної руйни сучасного українського суспільства змушує пильніше придивитися до ідей, що обіцяють, за прикладом більшовиків, радикальний розрив із реакційним минулим і світлим майбутнім ціною знищення попередньої культури і традиції, звільнення людини від її обмежень і досвіду, а на практиці – перетворення індивіда в сировину, позбавлену самобутнього змісту, якій можна надати будь-яку форму.

В. Липинський наголошував на вазі політичної свободи не лише для загалу, а й для панівної еліти, щоб творити сміливо, не оглядаючися на загрозу анархічного бунту натовпу чи підступи недоброзичливих заздрісників. Політична боротьба – потрібне і природне явище. Ведена в цивілізованих рамках, вона є невід'ємною умовою життєздатності суспільства. «Бо, мабуть, без боротьби на цім світі не можна – вся штука тільки в тому, як ця боротьба ведеться: чи людина від неї кращою стає, чи, вибачте на слові, – паршивіє» [15, 104]. Боротьба не заради взаємознищення, а для з'ясування, що ж турбує суспільний організм і які методи потрібно застосовувати. Боротьба, яка ведеться прозоро й чесно, з усвідомленням єдності суспільного організму, оскільки насильницьке втручання в його функціонування загрожує руйнацією.

Тому він доволі скептично оцінював історичні перспективи більшовицької диктатури, незважаючи на її поверхову силу. Свобода (економічна й політична) могла б надати певної тривалості новому режиму. «Але їх не може дати абсолютистична комуністична держава, коли хоче існувати. Існуючи-ж, вона не може примусити народ творити рух, необхідний хоча-би для розвитку продукції, бо цей рух неможливий без деякої політичної свободи для “панів”, для організаторів продукції. В цім джерело неминучої загибелі більшовицької (як і всякої іншої охлократичної) влади» [8, 395–396].

Інтелектуальний пошук В. Липинського був спрямований у протилежному напрямку – не допустити успіху утопії, застерегти від захоплення можливістю перекласти відповідальність за власну долю на безособові, об'єктивні процеси. Він персонально, і український консерватизм загалом наголошували на принциповій неможливості створити досконале суспільство, у будь-якому разі в

тих історичних межах, що їх здатна більш-менш адекватно оцінити людина. Щоденна тяжка праця є природним станом, усі спроби позбавити людей її неуникності, лише призведуть до ще більшої нерівності, менш очевидної та більш суттєвої, майже повністю буде зруйновано зв'язок між працею та її персональним результатом, до чого досить успішно провадить знищення національної традиції. Твердження про свободу поза межами культурної самобутності є цілеспрямованим руйнуванням громадянського суспільства, успішним забезпечення всієї влади над людиною (ще більшої ніж у східній деспотії), лише формалізованим інститутам, для яких людської індивідуальності не існує через її спонтанність, нераціональність і, зрештою, – непідконтрольність.

Сучасні стрімкі зміни в технології створюють необґрунтовану надію на здолання всіх проблем людства і окремої людини, відокремленими від неї технологічним і процесуальними засобами. Чим довше будуть панувати в інтелектуальному середовищі й масовій свідомості ілюзії безупинного прогресу, який не вимагає твоєї особистої участі, опертої на культуру, цінності та історичний досвід, тим нижчою виявиться точка, з якої знову слід буде долати складний шлях повернення до звичного на сьогодні рівня свободи й матеріального благополуччя.

Висновки. Все це засвідчує не лише вагу інтелектуальної передбачливості В. Липинського, який констатував проблему руйнування людини в умовах охлократичного режиму (а сучасна глобалізована цивілізація набуває власне таких рис), а й значну практичну значимість його творчості для сьогодення, у якому намагаються заперечити важливість для людини знати минуле, вимагають підкорятися винятково силі (економічній, військовій, інформаційній), не перейматись майбутнім, особливо коли воно виходить за межі твого тілесного існування.

Різноманітність та важливість поставленої проблеми потребує вивчення впливів радикальних і незвично швидких змін, що охопили всі сторони життя сучасної людини. Також потребує дослідження їх наслідків на спроможність людини формувати і зберігати самобутнє «Я», усвідомлювати вагу вкоріненості індивіда в культуру і традицію для забезпечення свободи.

Список використаної літератури

1. Августин Святий. Сповідь / Святий Августин ; пер. з латин. Ю. Мушака. – Львів : Свічадо, 2008. – 317 с.
2. Арндт Ханна. Джерела тоталітаризму : пер. з англ. – 2-ге вид. / Ханна Арндт. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2005. – 584 с.
3. Арістотель. Політика / Арістотель ; пер. з давньогр. та передм. О. Кислючої. – К. : Основи, 2000. – 239 с.
4. Берк Е. Релігія і громадянське суспільство / Едмунд Берк // Консерватизм: Антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. – К. : Смолоскип, 1998. – С. 143–152.
5. Гаєк Фрідріх А. Істинний смисл демократичного ідеалу / Фрідріх А. Гаєк // Демократія: Антологія / упоряд. О. Проценко. – К. : Смолоскип, 2005. – С. 432–434.
6. Гаєк Ф. А. Конституція свободи / Фрідріх А. Гаєк ; пер. з англ. М. Олійник та А. Королишина. – Львів : Літопис, 2002. – 556 с.
7. Дейвіс Норман. Європа: Історія / Норман Дейвіс ; пер. з англ. П. Тарашук, О. Коваленко. – К. : Основи, 2000. – 1464 с.
8. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму / Вячеслав Липинський. – Відень : [б. в.], 1926. – 580 с.
9. Липинський В. Релігія і церква в історії України (Передрук статей з «Америку») / Вячеслав Липинський. – Філадельфія : [б. в.], 1925. – 111 с.
10. Мангайм К. Ідеологія та утопі / Карл Мангайм. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2008. – 368 с.
11. Міл Джордж Стюарт. Про свободу : есе : пер. з англ. [Текст] / Джордж Стюарт Міл. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 463 с.
12. Ортега-і-Гассет. Бунт мас // Хосе Ортега-і-Гассет. Вибрані твори / Хосе Ортега-і-Гассет ; пер. з ісп. В. Бургардта, В. В. Сахна, О. Товстенка. – К. : Основи, 1994. – С. 15–139.
13. Поппер К. Відкрите суспільство і його вороги : у 2 т. Т. 1 [Текст] / Карл Поппер ; пер. з англ. О. Коваленка. – К. : Основи, 1994. – 444 с.
14. Потульницький В. А. Теорія української політології : курс лекцій / Володимир Арнольдович Потульницький. – К. : Либідь, 1993. – 192 с.
15. Правобережець В. [В. Липинський]. Як гетьманець став демократом, республіканцем і членом упривілейованої національної меншини / В. Правобережець // Хліборобська Україна. – 1920. – Зб. I. – С. 102–110.

Адреса для листування:

м. Львів, вул. Туган-Барановського, 10.
Тел.: (0322) 75-04-07 (дом.); 60-04-01 (сл.).
Ел. адреса: vdovychyn.i@gmail.com

Стаття надійшла до редколегії
09.10.2012 р.